

LAW

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.1.1.26>

KORZYSTANIE Z WŁAŚCIWOŚCI PRAWA JAKO PEWNEGO RODZAJU MOWY I KOMUNIKACJI DLA SKUTECZNOŚCI ARGUMENTACJI PRAWNEJ

Olha Balynska

doktor nauk prawnych, profesor,

prorektor Lwowskiego Państwowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych (Lwów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-0168-143X

e-mail: olga_bal@ukr.net

Adnotacja. Rzeczywistość prawną jako funkcjonalnie zorientowaną sferę komunikacji próbowano badać z różnych podejść i metodologii, zarówno w naukach społecznych, jak i humanistycznych. W końcu prawo jako specyficzny rodzaj komunikacji ma wiele kontekstów – interpersonalny, kulturowy, polityczny, międzynarodowy, rasowy, etniczny, organizacyjny, strukturalny, dyskursowy i tym podobne. Celem artykułu jest analiza prawa jako określonego rodzaju mowy i komunikacji, biorąc pod uwagę jego argumentacyjną predestynację.

Prawo jest demonstrowane jako szczególny rodzaj mowy i środek komunikacji o określonych cechach w zależności od tego, kto działa jako nadawca i adresat. Po pierwsze, prawo jest wynikiem działań komunikacyjnych ludzi; po drugie, prawo jest wynikiem i podstawą zachowania w przestrzeni społeczno-kulturowej; po trzecie, prawo jest szczególnym stylem prezentacji informacji (jako monolog, dialog, polilog, mowa wewnętrzna lub komunikacja bezobiektoowa); po czwarte, prawo jest mową motywacyjną (wolucywną, manipulacyjną, hermeneutyczną). Wszystkie te cechy i właściwości prawa w pełni określają podstawową cechę skuteczności prawa w odniesieniu do podmiotów społecznych – argumentację funkcjonalno-komunikacyjną. W zależności od sytuacji i podejścia analitycznego ten aspekt argumentacji prawnej jednoznacznie opiera się na technologiach komunikacyjnych wpływu mowy i świadomej percepcji.

Słowa kluczowe: prawo, argumentacja prawna, komunikacja prawna, mowa prawna, wola prawa, język prawa.

USE OF THE PROPERTIES OF LAW AS A CERTAIN TYPE OF SPEECH AND COMMUNICATION FOR EFFICIENCY OF LEGAL ARGUMENTATION

Olha Balynska

Doctor of Law, Professor,

Vice-rector

Lviv State University of Internal Affairs (Lviv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-0168-143X

e-mail: olga_bal@ukr.net

Abstract. Scientists tried to study legal reality as a functionally oriented sphere of communication from the standpoint of various approaches and methodologies in both the social sciences and the humanities. After all, law as a specific type of communication has many contexts – interpersonal, cultural, political, international, racial, ethnic, organizational, structural, discourse, etc. The purpose of the article is to analyze the law as a certain type of speech and communication, taking into account its argumentative conditioning.

Law is demonstrated as a special type of speech and a means of communication with specific characteristics depending on who is the addressee and the addresser. First, law is the result of people's communicative activities; secondly, law is the result and basis of behavior in the socio-cultural space; third, law is a special style of presenting information (as a monologue, dialogue, polylogue, internal speech or subjectless communication); fourth, law is motivational speech (voluptuous, manipulative, and hermeneutic). All these features and properties of law as fully as possible outline the main characteristic of the effectiveness of law in relation to social subjects – functional and communicative argumentation. Depending on the situation and analytical approach, this aspect of legal argumentation is clearly based on communicative technologies of the influence of speech and conscious perception.

Key words: law, legal argumentation, legal communication, legal speech, will of law, language of law.

ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПРАВА ЯК ПЕВНОГО ТИПУ МОВЛЕННЯ ТА КОМУНІКАЦІЇ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ

Ольга Балинська

*доктор юридичних наук, професор,
проректор*

Львівського державного університету внутрішніх справ (Львів, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-0168-143X

e-mail: olga_bal@ukr.net

Анотація. Правову дійсність як функціонально зорієнтовану сферу комунікації намагалися вивчати з позицій різноманітних підходів та методологій як у суспільних, так і гуманітарних науках. Адже право як специфічний різновид комунікації має безліч контекстів – міжособистісний, культурний, політичний, міжнародний, расовий, етнічний, організаційний, структурний, дискурсний тощо. Мета статті – проаналізувати право як певний тип мовлення та комунікації з урахуванням його аргументаційного зумовлення.

Право демонструється як особливий тип мовлення та засіб комунікації зі специфічними характеристиками залежно від того, хто виступає адресантом та адресатом. По-перше, право є результатом комунікативної діяльності людей; по-друге, право є результатом і основою поведінки в соціокультурному просторі; по-третє, право є особливим стилем викладу інформації (як монолог, діалог, полілог, внутрішнє мовлення або безсуб'єктна комунікація); по-четверте, право є спонукальним мовленням (волютативним, маніпулятивним, герменевтичним). Усі ці ознаки й властивості права максимально повно окреслюють основну характеристику дієвості права щодо соціальних суб'єктів – функціонально-комунікативну аргументованість. Залежно від ситуації та аналітичного підходу цей аспект правової аргументації однозначно базується на комунікативних технологіях впливовості мовлення та свідомого сприйняття.

Ключові слова: право, правова аргументація, правова комунікація, правове мовлення, воля права, мова права.

Вступ. Правову дійсність як функціонально зорієнтовану сферу комунікації намагалися вивчати з позицій різноманітних підходів та методологій як у суспільних, так і гуманітарних науках. Адже право як специфічний різновид комунікації має безліч контекстів – міжособистісний, культурний, політичний, міжнародний, расовий, етнічний, організаційний, структурний, дискурсний тощо. При цьому вважається, що будь-яка модель комунікації передбачає наявність таких складників, як адресант і адресат. Беручи це за основу, доречно проаналізувати право як певний тип мовлення та комунікації з точки зору функціонування в ньому людського чинника (адресанта й адресата), а також з урахуванням його аргументаційного спрямування.

Одразу ж означимо основні термінологічні співвідношення, що супроводжуватимуть цей аспект нашого дослідження. Насамперед це стосується дихотомії «мовлення – комунікація». Мовлення може бути ідентичним поняттю «комунікація», якщо розуміти його як спілкування людей між собою за допомогою мови (мовлення як процес); може виступати окремим структурним елементом комунікації, якщо йдеться про передачу повідомлення (мовлення як продукт мовленнєвого процесу); його можна розуміти як певний стиль викладу інформації (мовлення як окремий жанр). Натомість комунікація завжди передбачає зв'язок (шляхи сполучення, обмін інформацією, спілкування), що зі свого боку означає наявність хоча би двох елементів співвідношення на основі взаємозалежності та взаємозумовленості.

Тобто коли говоримо про право як тип мовлення та комунікації, йдеться про притаманність йому вищезазначених трьох основних характеристик мовлення, а також усіх властивостей комунікації, однак із поправкою на специфіку підходу до аналізу «дійових осіб» у сфері права. Іншими словами, право: 1) є продуктом мовленнєвої діяльності – результатом омовлення, означення, називання речей, предметів, явищ, дій, подій, фактів, об'єктів, суб'єктів тощо правової дійсності; 2) через певну специфіку викладу інформації та обов'язковості її використання на практиці право є водночас засобом мовленнєвого процесу, бо представляє безперервність зв'язку право-творця і право-адресата; 3) а отже, воно є особливим стилем подачі відомостей, який за структурою текстів, застосовуваними терміно-поняттями й адресним спрямуванням не схожий на жодний текстографічний жанр; 4) крім цього, право як мовлення є різновидом комунікації, бо має комунікативну мету – вплинути на того, кому адресовано зміст інформації (повідомити, що дозволено, застергти від забороненого й налякати покаранням за порушення встановлених правил).

Основна частина.

1. Волютативний аспект мови права

Для контексту вивчення правової аргументації доцільно зупинитися власне на четвертому підході до розуміння права – як особливого типу мовлення та комунікації, що розглядає право як тип спонукального мовлення. Тут можна виділити три напрями: 1) волютативний (право як наказова інформація); 2) маніпулятивний (право як засіб впливу з метою маніпуляції свідомістю та поведінкою); 3) герменевтичний (право як результат тлумачення суспільної інформації та як предмет тлумачення соціальними суб'єктами).

Що стосується першого напрямку, то однозначно зміст права є волютативним за своєю суттю, адже його створення розраховане на передачу волі держави та безпеліційне сприйняття і виконання право-норм, що містяться в ньому, в процесі правової поведінки соціального суб'єкта.

Волютативність тут слід сприймати як характеристику права, що полягає у відтворенні й передаванні волі держави, а також накази цю волю виконувати, тобто формуванні волі соціальних суб'єктів. Волютативність

у праві – це також здійснення свідомого контролю за допомогою опосередкування поведінки людини через правове «програмування», завдяки чому вона набуває здатність діяти всупереч індивідуальній безпосередній мотивації на користь суспільних інтересів на основі засвоєних певних правил поведінки в соціокультурному просторі (Кондаков, 2003: 69–70).

Волютативна функція права полягає в тому, що сприйнятті право-норми спрямовують продуктивне творче мислення на вироблення оптимальних варіантів правової поведінки соціального суб'єкта, сприяє конденсації в правовій свідомості та правовому світогляді нових правових реалій, спонукає до пошуку зв'язків між цими реаліями, їх аналогії, аналізу й синтезу, зіставлення й протиставлення. Іншими словами, волютативність права – це своєрідний алгоритм вибору найбільш оптимальних (соціально аргументованих) варіантів вирішення правових ситуацій, поштовх до реалізації право-мислених інтенцій (прагнень, стремлінь) у правослухняній взаємодії з іншими.

Проблема інтенційності (цілеспрямованості) в праві не нова, вона пов'язана з поняттям так званого «первісного наміру», що «виникло в теорії права, коли йшлося про те, щоб відкрити, які саме цілі ставили перед собою ті, що стояли біля витоків Конституції Сполучених Штатів. І в такий спосіб створили основу для сучасних конституційних тлумачень» (Вінквіст, Тейлор, 2003: 305). Дискусії щодо концептуальної цінності «первісності» та «інтенційності» у праві тривають досі та в основному стосуються практичних і нормативних проблем, зокрема: який вид наміру (інтенції) слід вважати первісним, як правильно виявити історичні наміри, які можливі ідеологічні наслідки, коли дозволити первісним намірам керувати сучасними інтерпретаціями.

Первісність («оригіналізм») до певної міри відтворений в юснатуралізмі, тобто притаманний теорії природного права, тоді як позитивізм дотримується текстової інтенціональності. На вирішення цієї суперечки філософ права Р. Дворкін запропонував ліберальну версію оригіналізму, запровадивши поняття різних рівнів наміру (Вінквіст, Тейлор, 2003: 305). І ця позиція, на нашу думку, є найбільш об'єктивною, бо дає підстави вважати право відтворенням різнопланових інтенцій (намірів) право-творців, а це, зі свого боку, дає можливість стверджувати, що право максимально повно враховує суспільну інтенціональність. А загалом, з усієї цієї суперечки однозначним є те, що право є чітко інтенціональним, спрямованим, тобто, додержуючись термінології даного дослідження, волютативним. І вся різниця в реалізації цієї волі суспільства і держави полягає тільки в різному її прочитанні (сприйнятті, інтерпретації) кожним окремим соціальним суб'єктом.

Глибока інтенціональність права полягає у здійсненні беззаперечного впливу на правовий світогляд, формує в соціальному суб'єкта правову інтенцію (зорієнтованість), що, як правило, проявляється зовні у правослухняній поведінці. Суб'єкти правової інтенції завжди іманентні щодо право-мислення: правові наміри і прагнення, виражені у правових діях і вчинках, насамперед осмислені, внутрішньо омовлені, оцінювально «пропрацьовано». А оскільки право є базовою основою для формування правового світогляду, зокрема його інтенціональності, то, очевидно, закон є опосередкованим регулятором правової поведінки соціального суб'єкта. При цьому важливо зазначити, що «інтенціональність також указує на прагнення, телеологізм і бажання, момент егоїзму чи еготизму, в будь-кому випадку – на «егологію» (Левінас, 1998: 141). Правова інтенціональність – це завжди спрямованість на правослухняність; урахування лемагізацію правового буття (лема – теорема, потрібна для доведення іншої (Вінквіст, Тейлор, 2003: 484); у даному випадку – першопочатковості щодо інтенції), правова інтенція вносить у правову дійсність елемент присутності кожного суб'єкта правовідносин, реалізуючись через його правову поведінку. Правова інтенція, як і право, і право-мислення, неможлива без мовлення, без звернення до вербальних знаків і символів. Тому її можна вважати своєрідним правовим внутрішнім дискурсом, внутрішнім діалогом, який штовхає соціального суб'єкта на взаємодію з іншими, до правовідносин.

Значимо також, що інтенціональною є і сама мова права, підпорядкування якому передбачає водночас і переоцінку правового імперативу, і визнання безмежного авторитету права. Інтенція права зорієнтована на стримування й обмеження і розрахована на абсолютне сприйняття виражених право-норм як беззастережної інструкції, керівництв до правових дій і вчинків. Інтенція права відноситься до інтенції право-мислення як об'єктивне і суб'єктивне, як стимул і реакція, як адресант і адресат. Зокрема, аналогічним буде відношення між правовою свідомістю і правовою поведінкою. Феномен інтенції присутній у всіх аспектах правової комунікації як прагнення аргументовано констатувати невідворотність дії права, намір зорієнтувати правове мислення в «потрібне» русло, веління діяти відповідно до інтенції права та правового світогляду.

Право містить «особливі формування, завдання яких полягає в тому, щоб переадресувати вимоги універсальних законів світопорядку окремим індивідам і змушувати їх коригувати свою поведінку щодо загальної системи соціальних взаємодій» (Бачинін, Панов, 2002: 147). Попри те, що право «пропонує еталонні зразки належної соціальної поведінки» та знаходить засоби і способи примусу осіб із протиправними нахилами до такого типу дій і вчинків, він ще й приводить ці «еталони», засоби і способи у відповідність до «універсальних принципів світобудови, сутнісних властивостей людської природи, потреб цивілізації і культури» (Бачинін, Панов, 2002: 147). Під впливом права сфера духовного поширює свою дію на право-мислення і навіть дифузує з ним. Ще Г.В.Ф. Гегель наголошував, що основою права є духовність, розум, адже розум – це вибір доцільності (Hegel, 1975), а доцільність у свою чергу передбачає законність, правослухняність. Духовність закладена в право першопочатково. «Право вперше сформувалося на рівні духу, розуму людини як продовження її природних прав, а вже потім було закріплено практикою у формі тих чи інших, звичаїв, норм» (Чумаченко, 2004: 25). Дослідники права подають конкретний підхід щодо елемента духовності в праві: «...право є похідним від моральних та релігійних норм. Генеза права полягає в релігії,

в релігійному праві» (Сливка, 2001: 9). Залежно від того, що саме з цієї дводжерельної основи (моральність чи релігійність) домінує у праві, можна, на нашу думку, стверджувати про соціальну чи духовну природу права і, відповідно, розглядати поведінку соціального суб'єкта в контексті взаємовідносин «людина – соціум» чи «людина – Бог» (Бог як Природа, Всесвіт, надприродна сила).

Зрозуміло, абсолютне розмежування цих понять неможливе, оскільки мораль і релігія є творіннями людини як сукупність певних положень і принципів, що регулюють її поведінку, але з ремаркою на триєдину сутність людини (тіло, душа і дух). Тіло керується мораллю, душа – релігією, а дух як вищий продукт високоорганізованої матерії – духовністю в значенні вищої (абсолютної) моралі. Духовність, релігія і мораль рівносильно впливають на право, вони, по суті, і є природним правом, законами Бога, Природи, Всесвіту. У сукупності з позитивним правом вони є формами організації та регулювання суспільно-правових відносин і життєдіяльності соціального суб'єкта. Адже мораль, етика, релігія також містять елемент примусу і мають волютаристичний характер, обмежуючи дії і вчинки, що суперечать установленим вимогам і нормам. Причому саме природна правова система (як сукупність моралі, релігії і духовності) «претендує на абсолютне всесилля і верховенство» (Сливка, 2001: 20). У праві проявляється людське мислення, пропрацьовуються варіанти людських дій (чи бездіяльності). Водночас право впливає на визнання цих дій правослухняними чи протиправними і наполягає на всезагальній підпорядкованості право-нормам, тим самим координує і регулює міжсуб'єктну поведінку. Зв'язок між словесним вираженням еталону правослухняності й караності за протиправність, з одного боку, та поведінковими проявами в контексті правовідносин, з іншого, дає можливість розробити механізм відбору максимально дієвих мовленнєвих засобів, у яких сконцентрована б сила дії як природного, так і позитивного права з метою впливу на емоції соціального суб'єкта, а отже, регулювання його поведінки (Балинська, 2008: 127).

У цьому контексті основним антропологічним чинником права буде автор «первісного наміру», і в такому випадку час появи адресанта значно відхиляється назад в історичному екскурсі – до виникнення мононорм як первісного прототипу сучасного права. Натомість адресат є цілком сучасним, а отже, збагаченим усім запасом знань, що містяться в різнопланових волютаристично-регуляторних соціальних нормах (у тому числі й праві), в яких проявляється «диктатура та закономірності дієвості» (Сливка, 2001: 17).

2. Маніпулятивний потенціал мови права

Другий аспект спонукальності мови права – *маніпулятивний*, коли право розглядають як засіб маніпуляції свідомістю та поведінкою соціального суб'єкта. Цей аспект доволі часто згадують науковці, коли йдеться про політику, політичні технології та політичну комунікацію загалом.

Лінгвоюридичний аспект феномену мовленнєвої маніпуляції найбільш комплексно досліджувала російський філолог І.В. Беляєва (Беляєва, 2008), зокрема, вивчаючи проблеми мовленнєвої взаємодії, природно-мовної аргументації та процеси мовленнєвого маніпулювання як в інституціональних типах дискурсу, так і в міжособистісній комунікації. При цьому вона доводить, що зусилля представників міждисциплінарного підходу до вивчення феномену маніпуляції (з урахуванням позицій соціологів, філософів, політиків, культурологів, спеціалістів із комунікації, управлінців, психологів, лінгвістів та інших спеціалістів) спрямовані насамперед на створення моделей оптимальної (без маніпулятивних прийомів) комунікації. Тобто ця дослідниця схильна сприймати маніпуляцію виключно в негативному ракурсі. Натомість ми вважаємо, що маніпуляція є іманентною характеристикою будь-якої комунікації з похибкою на рівень впливової зацікавленості та спроможності комунікантів.

Попри надзвичайно великий емпіричний матеріал дослідження І.В. Беляєвої (тексти політичної реклами та агітаційні тексти політичного дискурсу, телевізійні політичні передачі, тексти комерційної та соціальної реклами), зовсім не дослідженим залишається право як різновид тексту й дискурсу, але корисним для нас стала розроблена нею концепція маніпулятивної комунікації як складного лінгвопсихологічного та соціального феномену й процедури оцінки її впливу на реципієнта. До того ж маніпулятивний дискурс проаналізований саме як семіотичний об'єкт, що також стосується нашого дослідження й потребує концептуального зіставлення щодо когнітивної та лінгвістичної природи маніпулятивного впливу в політиці та праві. Попри те, що Беляєва виділяє ключовими елементами семантичного поля терміна «маніпуляція» негативну інтенціональність адресанта і скритий (неявний для адресата) характер впливу (Беляєва, 2008: 24), маніпулятивність у праві має дещо іншу інтенцію. Ми не можемо погодитися з позицією, що «маніпуляція – негативне соціально-психологічне явище, яке здійснює руйнівний вплив на особистість і суспільство загалом» (Беляєва, 2008: 12), адже комунікативний намір і мотив права має яскраво виражений соціальний характер, а отже, передбачає відтворення саме суспільної інтенціональності з урахуванням максимальної кількості прагнень усього суспільства та кожного окремого соціального суб'єкта.

При цьому необхідно наголосити, що маніпуляція не розглядається як явище загалом, а тільки накладається такий аспект як імовірнісний прояв мовлення права. Іншими словами, ніхто не говорить про право як вербальне шахраювання й навіювання інформації, вигідної обмеженій кількості осіб або одній людині (хоча і такі приклади відомі історії людства), а радше як про впливовий чинник розрізнення соціальних концептів типу «право – не-право», «правослухняне – протиправне – злочинне», «добро – зло» тощо. І в цьому випадку адресант знаходиться у привілейованому становищі, бо його мовлення є апіорі авторитетним (іде від імені держави і закріплене нею), а адресат змушений сприймати це безапеляційно. Власне такий «примус» і дає підстави говорити про маніпулятивність права, але не більше. Адже тут не йдеться про прихований неаргументований вербальний вплив адресанта, базований на некритичному сприйнятті інформації адресата

і спрямований на виконання останнім запланованих маніпулятором дій. Навпаки, установки та наміри адресанта й адресата здебільшого збігаються, бо відтворюють бажання обох жити у впорядкованому суспільстві з можливістю передбачати оцінку своїх дій оточенням.

Основним об'єктом маніпуляції є свідомість адресата і водночас саме свідомість може стати захисним чинником для уникнення маніпулятивного впливу. Річ у тім, що свідомість необхідно розглядати як систему, до складу якої входить рація (сфера інтелекту, в яку можна втручатися лише засобами аргументації, а це далеко не маніпуляція), сфера практичної дії (тут можливе деяке посилення впливу, вказавши, як саме можна досягти мети) і сфера внутрішнього почуття (канали, через які маніпулювати найпростіше) (Попович, 2003). І залежно від того, який зі складників свідомості домінує, доречно говорити про можливий рівень маніпуляції.

Відбувається процес узгодження поведінки соціального суб'єкта із суспільством через свідоме осягнення правової дійсності завдяки сприйняттю правовим поняттям. Ці поняття «беруться з інтелектуальної правової традиції і підлягають переводу в операціональні терміни, що дає змогу зменшити напругу між правовим мисленням і реальністю шляхом послаблення критичної сили мислення» (Маркузе, 1994: 136–137).

Маніпулятивна здатність мови права має особливість розкриватися також через так званий «зворотний зв'язок», на який, власне, і розраховане право. Тут маємо на увазі сподівання на відповідну реакцію правосприймача, проявлену в правовій поведінці. Мова права зорієнтована на те, щоби під її впливом соціальний суб'єкт «формував власну складну морально-правову систему, відчував потребу духовної праці, інтелектуальну необхідність самооцінювання власної правової поведінки, здійснював її кореляцію щодо інших людей, виробляв своєрідний морально-правовий та життєвий релятивізм, коригував свою поведінку та життєдіяльність» (Прокофьев, 2002: 39). Тобто на основі сприйнятого права здійснюється внутрішня психологічна кореляція, окреслюється певний «вектор» психологічно-правового скерування особи. Соціальний суб'єкт як виразник правослухняної поведінки, сформованої і дотримуваної під впливом права, узгоджує свої правові дії та вчинки з іншими учасниками правовідносин, пристосовується до оцінорегулятивного простору, в якому перебуває, до суспільно-правових і морально-правових ситуацій, коригує свою щоденну правову поведінку, формує своє правове оточення, демонструє свій правовий світогляд, намагається утвердити свої правові цінності, свою правову свободу, довести доцільність своїх правових інтенцій, а також нав'язати їх правовому оточенню та вплинути на кореляцію правової поведінки соціальних суб'єктів, з якими перебуває в правовідносинах, тощо.

Маніпулятивні технології (вже в більш класичному їх прояві) використовують у сфері правореалізації, наприклад, адвокат чи прокурор, намагаючись схилити правосуддя в той чи інший бік у прийнятті рішення. Їхнє мовлення – це специфічна форма координації поведінки індивідів, на яких спрямоване це мовлення. Через висловлювання мовець (виразник мовлення, адресант) демонструє слухачеві (адресатові), що він пов'язує з ним певні сподівання. По-перше, він сподівається, що адресат зрозуміє його комунікативну мету («сподівання на розуміння» (Сорокин, Тарасов, 1989: 83)); по-друге, мовець сподівається, що слухач, розуміючи його мету, здійснить те, що «наказувала» мета, або зробить щось інше, що можна було би вважати оправданням чи поясненням невиконання мети мовця («сподівання на реакцію» (Сорокин, Тарасов, 1989: 84)). Відповідно до цього і будуються всі висловлювання.

3. Герменевтика права як спонукального типу мовлення

Але цей нюанс уже близький до третього аспекту, вибраного нами в контексті підходу до вивчення права як спонукального типу мовлення, – *герменевтичного*, який впливає із двох попередніх (волюнтаристичного й маніпулятивного), тому що базується на розшифруванні, розумінні й тлумаченні отриманої інформації.

Застосування вже згадуваної раніше «ідеалістичної настанови» з методологічного арсеналу герменевтики у практичній філософії права дає підстави вважати, що правова свідомість через перетворення правонорм у регулятивну силу, здатну «передбачати» зовнішні рефлексії право-суб'єктів, вибудовує своєрідну варіативність правової поведінки соціального суб'єкта з урахуванням його індивідуальних особливостей сприйняття впливу соціокультурного простору.

Крім цього, теорія комунікативної компетенції (Єрмоленко, 1999: 84) також підтверджує інтерсуб'єктивність права через здатність прогнозувати право-випадки, тобто міжсуб'єктну правову комунікацію слід розуміти як площину дії права, звільнену від деформацій реальних суспільно-правових відносин. У центрі уваги постає мовленнєво-поведінкова діяльність як результат зрілості право-суб'єктів, їхнього право-сприйняття і право-рефлексії. Зasadничим принципом правової організації соціальних суб'єктів є правова комунікація, а правова поведінка виступає інструментальною предметною діяльністю, що опосередковується правилами. «Технічне» додержання цих правил сприяє структуруванню право-доцільної діяльності, спираючись на імперативи збереження суб'єктів, узгоджуючи їхні схильності й потреби.

Л. Блумфілд у своїй моделі поведінкового підходу до лінгвістики відобразив мовлення в його реальному оточенні й показав найсуттєвішу характеристику цього оточення: мовленню передують і за ним наступають практичні події, що (принаймні ті, що відбуваються після мовлення) є суттю дії комуніканта, який зазнав мовленнєвого впливу. У заслугу Блумфілду треба поставити й обґрунтування регулятивної функції мовлення – це, за його висловом, «основна функція мовлення, яка здійснюється через передачу інформації в процесі мовленнєвого спілкування» (Сорокин, Тарасов, 1989: 27).

Якщо розуміти інтерпретацію права як психологічний процес (діяльність право-мислення), то, на думку А. Славської (Славская, 1994), можна виділити два типи інтерпретаторів: перший – це ті, хто намагається максимально беземоційно розкрити логіку правового тексту, відводячи власні враження на другий план; другий – ті, хто прагне виробити власну позицію щодо сприйнятих право-норм. Є підстави вважати, що

більшість право-сприймачів належить до другої категорії інтерпретаторів права, оскільки правовий світогляд кожного окремого індивіда наділений оцінювальною функцією і є власною позицією щодо «правильності» права. Однак, на нашу думку, право-сприймач за нейтральних умов правовідносин є гібридним (змішаним) типом інтерпретаторів права. Адже, по-перше, право як таке дає лише незначну можливість інтерпретації, будучи загальнообов'язковим до виконання; по-друге, саме право формує правовий світогляд соціального суб'єкта, подаючи конгломероване ядро право-орієнтаційної інформації; по-третє, соціальний суб'єкт не ставить собі за мету проаналізувати й інтерпретувати право по-своєму, а бере його за основу (інструкцію) правової поведінки в соціумі.

Кодування і декодування мови права виводить його на «трансцендентно-адоративний рівень» (Федик, 2002: 219). Це означає, що текст права віддаляється від автора (право-творця, адресанта), від його способу мислення; реалізується контекстуальна функція права, що унеможливує оказіональне (випадкове, вибіркоче) застосування елементів права адресатом. Адже правовирізняється неподільною цілісністю цілеспрямованого впливу.

У цьому контексті пріоритетну роль відіграє адресат, якого доречно буде називати мовою психологів реципієнтом (від грец. *receptor* – приймаючий), тобто суб'єктом, який отримує і перетворює вплив. При цьому він інформацію має не тільки просто прийняти, а й зрозуміти та осмислити. Така рецепція права у свідомість соціального суб'єкта забезпечується шляхом зіставлення й узгодження отриманої інформації з уже наявним світоглядом, досвідом, знаннями; і що більше підстав для зіставлення, то глибшою і детальнішою може бути інтерпретація новою «порцією» права.

Висновки. Як видно з усього наведеного вище, право можна вважати особливим типом мовлення та засобом комунікації зі специфічними характеристиками залежно від того, хто виступає адресантом та адресатом; причому ці характеристики в сукупності тільки доповнюють одна одну й забезпечують цілісний підхід до вивчення феномену права. По-перше, право є результатом комунікативної діяльності людей; по-друге, право є результатом і основою кінетичної поведінки в соціокультурному просторі; по-третє, право є особливим стилем викладу інформації (як монолог, діалог, полілог, внутрішнє мовлення або безсуб'єктна комунікація); по-четверте, право є спонукальним мовленням (волюнтаривним, маніпулятивним, герменевтичним). Усі ці ознаки й властивості права максимально повно окреслюють основну характеристику дієвості права щодо соціальних суб'єктів – функціонально-комунікативну аргументованість. Залежно від ситуації та аналітичного підходу цей аспект правової аргументації так чи інакше, але однозначно базується на комунікативних технологіях впливовості мовлення та свідомого сприйняття.

Список використаних джерел:

1. Hegel G.W.F. *Natural Law: The Scientific Ways of Treating Natural Law, Its Place in Moral Philosophy, and Its Relation to the Positive Sciences of Law*. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1975. 144 p.
2. Балинська О. *Правова комунікація: вербально-біхевіористський підхід* : монографія. Львів : ПАІС, 2008. 212 с.
3. Бачинін В., Панов М. *Філософія права*. Київ : Ін Юре, 2002. 472 с.
4. Беляева И. *Феномен речевой манипуляции: лингвоюридические аспекты* : монографія. Ростов-на-Дону : СКАГС, 2008. 243 с.
5. *Енциклопедія постмодернізму* / за ред. Ч. Вінквіста, В. Тейлора. Київ : Основи, 2003. 503 с.
6. Єрмоленко А. *Комунікативна практична філософія*. Київ : Лібра, 1999. 488 с.
7. Кондаков И.М. *Психологический иллюстрированный словарь*. Санкт-Петербург : прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. 512 с.
8. Левинас Э. *Диахрония и репрезентация. Интенциональность и текстуальность. Философская мысль Франции XX века*. Томск : Водолей, 1998. С. 141–161.
9. Маркузе Г. *Одномерный человек*. Москва : REFL-book, 1994. 368 с.
10. *Общение. Текст. Высказывание* / отв. ред. Ю.А. Сорокин, Е.Ф. Тарасов. Москва : Наука, 1989. 176 с.
11. Попович М. *Байдужість – поле для маніпуляції*. *Журнал «І»*. Львів, 2003. № 30. С. 10–25.
12. Прокофьев Г.С. *Соотношение права и языка: теоретико-философский анализ* : дисс. ... на соискание ученой степени кандидата юрид. наук : 12.00.01 «Теория права и государства; история права и государства; история политических и правовых учений». Москва, 2002. 145 с.
13. Славская А. *Интерпретация как предмет психологического исследования*. *Психологический журнал*. 1994. № 6. С. 78–88.
14. Сливка С.С. *Українська національна філософія права: антологічний ракурс*. Львів : Воля, 2001. 168 с.
15. Федик О. *Мова як духовний адекват світу (дійсності)*. Львів : Світ, 2002. 192 с.
16. Чумаченко Г. *Чи має політик бути юристом*. *Юридичний журнал*. 2004. № 3. С. 24–26.

References:

1. Hegel G. W. F. (1975) *Natural Law: The Scientific Ways of Treating Natural Law, Its Place in Moral Philosophy, and Its Relation to the Positive Sciences of Law*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 144 p.
2. Balynska O. (2008) *Pravova komunikatsiia: verbal'no-biheviorysty'kyi pidhid* [Legal communication: verbal-behavioral approach]. Lviv: PAIS, 212 p. [in Ukr.]
3. Bachynin V., Panov M. (2002) *Filosofiiia prava* [Philosophy of Law]. Kyiv: In Yure, 472 p. [in Ukr.]
4. Belyaeva I. (2008) *Fenomen rechevoi manipulatsii: lingvouiuridicheskie aspekty* [The phenomenon of speech manipulation: linguistic and legal aspects]. Rostov: SKAGS, 243 p. [in Rus.]
5. *Entsyklopediia postmodernizmu* [Encyclopedia of Postmodernism] / ed. C. Winkvist and W. Taylor. Kyiv: Osnovy, 2003. 503 p. [in Ukr.]

6. Yermolenko A. (1999) Komunicatyvna praktychna filosofiiia [Communicative practical philosophy]. Kyiv: Libra, 488 p. [in Ukr.]
7. Kondakov I. (2003) Psikhologicheskii iliustrirovannyi slovar' [Psychological illustrated dictionary]. Sankt-Peterburg, 512 p. [in Rus.]
8. Levinas E. (1998) Diakhroniia i reprezentatsiia [Diachrony and representation]. *Intentionality and textuality. Philosophical thought of twentieth century in France*. Tomsk: Aquarius, p. 141-161. [in Rus.]
9. Marcuse G. (1994) Odnomernyi cheloviek [One-dimensional man]. Moscow: REFL-book, 368 p. [in Rus.]
10. Obrashcheniie. Tekst. Vyskazyvaniie [Appeal. Text. Statement]. Moscow: Nauka, 1989. 176 p. [in Rus.]
11. Popovych M. Baiduzhist' – pole dl'a manipuliatsii [Indifference is a field for manipulation]. *"Yi" magazine*. № 30. Lviv, 2003. P. 10-25. [in Ukr.]
12. Prokofiev G. (2002) Sootnosheniie prava i yazyka: teoretiko-filosofskiy analiz: dis. na soiskaniye uchenoi stepeni kandidata yuriodich. nauk: spetsialnost 12.00.01 "Teoriya prava i hosudarstva; istoriya prava i hosudarstva; istoriya politicheskikh i pravovykh uchenii" [The relationship between law and language: theoretical and philosophical analysis: diss. for the degree of candidate of law. Sciences: specialty 12.00.01 "Theory of law and the state; history of law and state; history of political and legal doctrines"]. Moscow, 145 p. [in Rus.]
13. Slavskaya A. (1994) Interpretatsiia kak predmet psikhologicheskogo issliedovaniia [Interpretation as a subject of psychological research]. *Psychological Journal*, № 6, p. 78-88. [in Rus.]
14. Slivka S. (2001) Ukrains'ka natsional'na filosofiiia prava [Ukrainian national philosophy of law: an anthological perspective]. Lviv: Volya, 168 p. [in Ukr.]
15. Fedyk O. (2002) Mova iak dukhovnyi adekvat svitu (diisnosti) [Language as a spiritual adequate of the world (reality)]. Lviv: Svit, 192 p. [in Ukr.]
16. Chumachenko G. (2004) Chy maie polityk buty iurystom? [Should a politician be a lawyer?]. *Legal journal*, № 3, p. 24-26. [in Ukr.]